

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 22 Ağustos/August 2020 s. 210-232
DOI:http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut357
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

Nusayrîliğin Alevî-Bektaşî Edebiyatına Tesiri ve Nusayr-i Tûsî Anlatısı

The Influence of Nusayrism on Alaouite-Bektashi Literature and The Narration of Nusayri Tusi

Öz

Bu çalışma, Nusayrîliğin Alevî-Bektaşî edebiyatındaki yerini belirlemek ve XVI. yüzyıl şairlerinden Derviş Muhammed Yemîni'nin Faziletname'sinde yer alan Nusayr-i Tûsî anlatısını incelemek üzere yapılmıştır. Aslında Alevî-Bektaşî toplumuyla Nusayrîlerin inanç faktörleri ve yaşam tarzları arasında büyük farklar vardır, hatta tespit edildiği kadarıyla bu tür edebiyatında Nusayrîliğin temas ettiği şairler de yok denecek kadar azdır. Çalışmada öncelikle bu tespit üzerine değerlendirmeler yapılmış, devamında Nusayr-i Tûsî anlatısı ele alınmıştır. İncelenen bu anlatının sonucunda ise Nusayrîliğin Hz. Ali tarafından bile hoş görülmediği, söz konusu görüşü savunan kişileri bizzat cezalandırdığı görülmektedir. Buradan hareketle, Nusayrîlik gibi uç noktada bulunan bir anlayışın, Alevî-Bektaşî gibi ılımlı bir çevrede kabul edilmeme gerçeği de ortaya çıkmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevî-Bektaşî edebiyatı, Nusayrîlik, Derviş Muhammed Yemîni, Faziletname, Nusayr-i Tûsî.

Abstract

This study was written for detecting the place of Nusayrism in Alaouite-Bektashi literature and researching the narration of Nusayri Tusi in Dervish Mohammed Yemini's Faziletname who was the one of them among the XVI. century poets. In fact there are lots of differences between the Nusayri people's belief elements and the lifestyles and Alaouite-Bektashi community. Even, there are almost no poets who are connected with Nusayrism in this type of literature according to the researches. First of all, evaluations were made on this finding, then worked on the narration of Nusayri-Tusi in this study. As a result of this narration that was studied, Nusayrism wasn't tolerated even Hazrat Ali and even he punished the people in person supporting Nusayrism. Starting from this conclusion, the thought of Nusayrism's fact of not being accepted in hospitable neighborhood like Alaouite-Bektashi was come out.

Keywords: Literature of Alaouite-Bektashi, Nusayrism, Dervish Mohammed Yemini, Faziletname, Nusayri Tusi.

Gökhan ŞENYURT*

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Bilim Uzmanı/Öğretmen
Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul-Türkiye.
Elmek: gokhansenyurt@hotmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9136-1028

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 05.07.2020
Kabul Tarihi: 10.08.2020
E-yayın Tarihi: 15.08.2020

Giriş

Alevî-Bektaşî toplulukları, yaşadıkları coğrafyalara bağlı olarak, temasta buldukları çeşitli dinlerden veya mezheplerden etkilenmişler, bunun sonucunda da inanç faktörlerinde birtakım farklılıklar meydana getirmişlerdir (Temizkan, 2010: 244). Söz konusu farklılıklar, her ne kadar bu topluluğu çeşitli fırkalara ayırmış olsa da tümü için geçerliliğini koruyan Hz. Ali'ye verilen değer ve gösterilen hassasiyet, değişmez bir kural olarak kalmıştır. Fakat kimi zümreler, Hz. Ali inancını daha ılımlı yaşarken, kimileri de Hz. Ali'yi Tanrı makamına oturtacak kadar aşırılığa kaçmışlardır. İşte bu aşırılığın öncülerinden olan fırkalardan biri de Nusayrîliktir.

Nusayrîlik, IX. yüzyılda Basra dolaylarında doğmuştur (Üzüm, 2007: 271). On birinci imam olan İmam Hasan el-Askerî'nin çok yakın dostu ve sadık öğrencisi Muhammed b. Nusayr tarafından kurulduğu kabul edilmektedir (Türk, 2013: 43). Muhammed b. Nusayr ve sonrasında gelen dini önderler, Nusayrîlik inancının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. İnanç faktörlerinin gelişmesi ve öğretilerini mezhep üyelerine aktarmak için oldukça çaba sarf etmişlerdir.

Nusayrîler, aslında kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktadır. *Kur'an-ı Kerim*'e hürmet etmekle birlikte İslâmiyet'in bazı öğretilerini kendilerine göre değiştirerek yeni bir anlayış getirmişlerdir. Ehl-i Beyt sevgisi, tenâsüh ve âhîret inancı ile özellikle Hz. Ali'ye olan bağlılıkları, inanç sistemlerini şekillendiren öncü kıstaslardır (Üzüm, 2007: 272). Yalnız buradaki Hz. Ali bağlılığı, Alevîler kadar ılımlı değildir. Nusayrîler için Hz. Ali, Tanrı derecesindedir. O, ilahtır ve O'ndan başka ilah da yoktur.¹ Nitekim Alevî-Bektaşî anlayışında da Hz. Ali önemlidir fakat ona tapılacak derecede aşırılığa kaçılmamıştır.

Nusayrîler, Türkiye'nin güneyinde, özellikle Mersin, Hatay, Adana dolaylarında, Suriye'de ve Lübnan'da yaşamaktadır. Kültürlerini ve inançlarını muhafaza etmek için gizliliği ve müstakil cemaat hayatını ilke edinen (Türk, 2018: 54), Şia'nın yedi fırkasından biri olan (Ebû Zehra, 2018: 48-70) Nusayrîlik, daha çok Arap Alevîliği ve Alavîlik şeklinde bilinen isimleriyle (Türk, 2018: 54) varlığını sürdürmektedir.

Çalışmanın amacı dışına çıkmamak için sadece genel anlamda değinilen yukarıdaki bilgilerden hareketle, zemininde Hz. Ali bulunan Nusayrîlik ile Alevî-Bektaşî kültürü arasında herhangi bir münasebet olup olmadığını ortaya çıkarmak adına, Alevî-Bektaşî edebiyatına ilişkin kimi önemli eserler incelenerek aşağıdaki başlıkta değerlendirilmiştir.

1. Alevî-Bektaşî Edebiyatında Nusayrîlik Tesiri

Alevî-Bektaşî edebiyatında Nusayrîliğin temas ettiği dönemleri ve Nusayrîlik anlayışına meyillenmiş şairleri tespit etmek amacıyla, bu dönem için bazı temel eserler incelenmiş ve yapılan değerlendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

¹ Bu fırkanın temel kitabı olan *Kitâbü'l Mecmû'* da yer alan "Ben şahadet ederim ki Ali b. Ebu Talib'den başka ilah, Muhammed Mahmud'dan başka hicab, Selman-ı Farisi'den başka bab yoktur" ifadesi ve yine eserin çoğu yerinde vurgulanan Hz. Ali'nin ilahlığını bildiren ifadeler, Nusayrîlik inancının temel noktasını gösterir vaziyettir (Üzüm, 2007: 272).

* İsmail Özmen tarafından yazılan, XIV-XX. yüzyıllar arası şiirlerin derlendiği “*Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*” adlı beş ciltlik eserin 2. cildinde, sadece bir dörtlükte Nusayrî kelimesi geçmektedir:

Tarik-i Nusayri acaip hüner
Destine ne alsa olur misk amber
Mangallar dolusu ateş olsa yer
Toprak tutar barut yapar demişler (Özmen, 1995: 219)

XVI. yüzyıl şairlerinden Şâhî tarafından yazılan ve tamamı yirmi altı dörtlükten oluşan şiirin on üçüncü dörtlüğü olan yukarıdaki bölüm, şairin Nusayrîlik inancına bağlı olduğunu ispat edecek kadar somut bilgiler içermemektedir. Şiirin tamamı incelendiğinde, içinde Nakşibendîlik, Mevlevîlik, Yesevîlik, Abdülkadir Geylanî, Hacı Bektaş Velî gibi birtakım tarikatlara ve tarikat öncülerine de tesadüf olunmaktadır.² Dolayısıyla Şâhî'nin yalnızca bu şiirine bakıp kesin bir yargıya varmak doğru olmayacaktır.

Yazarın aynı kitabında yer alan “Viranî” başlığında ise, yine XVI. yüzyıl şairlerinden olan Viranî'nin Nusayrî olduğuyla ilgili ufak bir detay yer almaktadır (Özmen, 1995: 453). Bu bilgiyi Sadettin Nüzhet Ergun'un “*Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*” adlı kitabından aldığını belirten Özmen, bu bilgi dışında şahsi bir görüşe yer vermemiştir.

* Abdülbakî Gölpınarlı'nın “*Alevî-Bektâşî Nefesleri*” adlı eserinde yer alan şiirlerin hiçbirinde Nusayrîlikle ilgili bir sözcük dahi bulunmamaktadır.³

* Turgut Koca'nın “*Bektaşî-Alevî Şairleri ve Nefesleri*” adlı antoloji kitabında, Nusayrîliği konu edinen hiçbir şiir bulunmamaktadır.⁴

* Cahit Öztelli tarafından yazılan “*Bektaşî Gülleri*” adlı esere konu edilen şairlerin seçme şiirlerinde, bu inanışın tesir ettiği herhangi bir bölüm yer almamaktadır.⁵

* Dursun Gümüşoğlu'nun kaleme aldığı “*Harâbî Dîvânı*” adlı eserde, XIX. yüzyıl şairlerinden Ahmed Edîb Harâbî'nin bir şiirinde Nusayrîlik anlayışını eleştiren mısralar yer almaktadır:

Haydârı Kerrâr'a cânım fedadır
Çünkü kendileri şâh-ı velîdir
Ba'zı müfsidlerin sözü hebadır
Söylüyorlar hâşâ Allah Alî'dir

Sırr-ı Hakk'a bunlar âgâh değildir
Hakk'a gidenlere hem-râh değildir
Alî Hakk'dır fakat Allah değildir
Böyle zannedenler mutlak delidir (Gümüşoğlu, 2013: 282)

* Sadettin Nüzhet Ergun tarafından kaleme alınan “*Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*” adlı eserde, “Şâhî” başlığı altında birtakım bilgiler verilmiş fakat Şâhî'nin yukarıdaki

² Şiirin tamamı için bk. (Özmen, 1995: 219-220).

³ Eserin muhtevası için bk. (Gölpınarlı, 2017).

⁴ Eserin muhtevası için bk. (Koca, 1990).

⁵ Eserin muhtevası için bk. (Öztelli, 1985).

şiiirine yer verilmemiştir (Ergun, 2017: 89-91). Ayrıca yazar, “Virâni” başlığı altında, Viranî'nin Nusayrî olduğuyla ilgili kısa bir bilgi vererek, şairin birkaç şiirini eklemek suretiyle bu görüşü somut hale getirmiştir (Ergun, 2017: 258-271). Bunun dışında eserde Nusayrîliğin izlerine rastlanmamıştır.

* Alevî-Bektaşî edebiyatında yer alan “Yedi Ulu Ozan”lara⁶ ait şiirler incelendiğinde; Pir Sultan Abdal'ın⁷, Seyyid Nesîmî'nin⁸, Şah İsmail Hatâ'î'nin⁹ şiirlerinde Nusayrîlik ile ilgili yaklaşıma veya temasa rastlanmamıştır. Aynı grupta yer alan Viranî'nin ve Yemînî'nin şiirlerinde ise Nusayrîlik inancıyla ilgili birtakım temaslara tesadüf olunmuştur.¹⁰

XVI. yüzyıl şairlerinden olan Viranî'nin *Divan'ı*¹¹ incelendiğinde, eserin birçok yerinde Nusayrîliğin izlerini yakalamak mümkündür. Şair, şiirlerinin genelini Hz. Ali merkezli yazmıştır. Bu şiirlerin büyük bir kısmına da Hz. Ali'ye Tanrı vasfını yerleştirmiştir. Divanında göze çarpan en önemli şiir ise, on beş bentten oluşan “müseddes-i mütekerrir”dir. Bentlerin tekrar kısımlarında Nusayrî lafzının üç defa kullanıldığı şiirin, örnek teşkil etmesi amacıyla iki bendi aşağıda yer almaktadır:

Gel istersen saâdet sonu hayrî
Nazar kıl can gözüyle gör bu sırrı
Gözün aç bak ne var âlemde ayrî
Hemen-dem şâhu gör hiç görme gayrî
Nusayrîyim nusayrîyim nusayrî
Ne ölmüşüm ve ne sağım ne sayrî

Alî'dir âlemü'l-gaybın sıfâtı
Ki gösterdi sıfât içinde zâtı
Dilersen içesin Ab-ı hayâtı
Bu sırra kim erer görmez memâtı
Nusayrîyim nusayrîyim nusayrî
Ne ölmüşüm ve ne sağım ne sayrî (Vaktidolu, 1998: 45)

Buraya kadar ele alınan eserler ve yapılan tespitler sonucunda, Nusayrîliğin Alevî-Bektaşî sahasında önem arz edecek boyutta olmadığı görülmektedir. Sadece birkaç şairin bu anlayışa meyiletmesi veya bu anlayışı şiirine konu etmesi dışında, Alevî-Bektaşî edebiyatıyla bağdaşmayacak, hatta belki de Alevî-Bektaşî çevrelerince yadırganacak şekilde uç noktada bulunan bir fırkanın, kendisine kıyasla daha ılımlı bir topluma etki etmesi çok geçerli olmayacaktır. Bunun yanında Bektaşîliğin senkretik olmasına karşı Nusayrîliğin sahaya ve topluma açık olmaması, bu teması önleyici ayrıca bir unsurdur. Bir diğer tespitten hareketle, yukarıda ele alınan Harâbî dışındaki diğer şairlerin XVI. yüzyıl çevresinde yaşamış olması ve diğer dönem şairlerinde Nusayrîlik

⁶ XIV.-XVI. yüzyıllar arasında yaşayan, Alevî-Bektaşî sahasınca “Yedi Ulu Ozan” olarak benimsenmiş şairlerin isimleri yaşadıkları dönem sırasına göre şu şekildedir: Seyyid Nesîmî, Derviş Muhammed Yemînî, Fuzulî, Şah İsmail Hatâ'î, Viranî, Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet (Ersan, 2018: X).

⁷ Eserin muhtevası için bk. (Avcı, 2016). Ayrıca Pir Sultan Abdal'ın şiirleriyle ilgili sözlük çalışması için bkz. (Akgül, 2014).

⁸ Eserin muhtevası için bk. (Ayan, 2014).

⁹ Eserin muhtevası için bk. (Cavanşir vd., 2006).

¹⁰ Yemînî ile ilgili kısım, bir başlık sonra verileceği için burada bahsedilmeyecektir.

¹¹ Divanını incelemek için bk. (Vaktidolu, 1998).

anlayışına rastlanmaması, bu inancın yalnızca bir döneme tesirini de düşündürebilmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında Nusayrîliğin, On İki İmam döneminin son zamanlarında vücut bulduğu ve zamanla yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Fakat XVI. yüzyıl şairlerinden Derviş Muhammed Yemîni'nin *Fazîletnâme* adlı eserindeki bir anlatıda, Hz. Ali ile Nusayr-i Tûsî isimli bir zatın arasında geçen bir hadise kaleme alınmıştır. İlyas Üzüm'ün, Hz. Ali'nin Nusayr adlı bir hizmetçisi olmadığını belirtmesine karşı (Üzüm, 2007: 270), *Viranî Divanı*'nda geçen aşağıdaki beyitin *Fazîletnâme*'de anlatılan olayla bağlantısı, *Fazîletnâme*'de geçen anlatıyı inceleme ihtiyacı doğurmuştur:

Nasîr Tûsî'ye bir ber içinde
Zülâl edip suyu gar eyleyen Şâh (Vaktidolu, 1998: 92)

2. Derviş Muhammed Yemîni ve Nusayrîlik

Konuyu detaylandırmadan önce Derviş Muhammed Yemîni ve *Fazîletnâmesi* hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır.

XVI. yüzyıl Alevî-Bektaşî sahası şairlerinden olan Derviş Muhammed'in hayatı ile ilgili bilgilere, hiçbir tezkirede rastlanmamıştır. Gözden geçirilen muhtelif kaynaklarda ise, şair hakkında birtakım biyografik detaylar bulunmaktadır. Bu kaynaklarda, Derviş Muhammed'in asıl adının Ali olduğuna (Özmen, 1995: 43), bağlı bulunduğu Otman Baba'dan ve Otman Baba'nın vefatıyla posta geçen Akyazılı Sultan'dan sonra Hurufîlik anlayışını yaymaya çalıştığına (Gölpınarlı, 1973: 29), XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde Manastır dolaylarında şehit edildiğine (Tevfik, 1327: 59-60; Noyan, 1999: 278-279) dair açıklamalar mevcuttur. Bunun yanında *Demir Baba Velâyetnâmesi*'nde de Derviş Muhammed'e ve yaşadığı döneme temasıyla ilgili birtakım bilgiler yer almaktadır (Kılıç vd., 2011: 18-150).

Bu muhtelif eserler dışında yakın zamana kadar birkaç titiz akademik çalışma dışında güncel bir biyografi denemesi neredeyse kaleme alınmamıştır.¹² Öncül kaynak olarak alınan *Fazîletnâme*'ye göre, şairin asıl adı Derviş Muhammed'dir. Mahlası Yemîni'dir. Semerkantlı hafız bir babanın¹³ oğludur. Eserini H 925 yılında (M 1519) tamamlamıştır. Eserin orijinal metni Şeyh Rükneddin tarafından yazılan Farsça mensur bir eserdir. Yemîni, bu eseri Türkçe nazma çevirmiştir. Eser, hacim itibarıyla 7409 beyitten oluşmaktadır.¹⁴ İçeriğin asıl teması Hz. Ali'dir. Hz. Ali'nin doğumundan ölümüne kadar olan kısım, yer yer didaktik bir şekilde ve çoğunlukla Hz. Ali'nin kerametleriyle donatılmış tahkiyelerden oluşmaktadır. Bunun yanında eserde, Dört Halife, Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed, On İki İmam¹⁵ gibi İslâm tarihinde önem arz eden

¹² Derviş Muhammed Yemîni ve *Fazîletnâmesi* üzerine yapılan bilimsel çalışmalar için bk. (Tepeli, 1994; Kırman, 2004; Kırman, 2013; Şenyurt, 2019; Şenyurt, 2020).

¹³ Babasının Tosun Baba lakaplı Eğribozlu bir zat olduğuna dair açıklama için bk. (Şahin, 2013: 11-12).

¹⁴ Bu sayı, Yusuf Tepeli'nin doktora tezi çalışmasında ortaya çıkmıştır (Tepeli, 2002: 95). Yusuf Tepeli ayrıca *Fazîletnâme* ile ilgili nüsha tespiti de yapmış ve bunun sonucunda otuz beş adet nüshanın tasnifini de çalışmasına dahil etmiştir (Tepeli, 2002: 16-28). Günümüzde tespiti yapılan nüsha sayısının yetmiş dörde çıkması da dikkat çekmektedir (Şenyurt, 2020: 48-55).

¹⁵ Eserde Hz. Ali dışında On İki İmam'ın da önemli bir yeri vardır. Yemîni, eserinin medhiye, münacat gibi kısımlarına On İki İmam'ı serpiştirerek manevi bir ahenk oluşturmuştur (Şenyurt, 2020: 94-106).

şahsiyetler ile din uğruna yapılan savaşlarla ilgili anlatılar da yer almaktadır (Tepeli, 2002: 3-28).

Fazîletnâme, anlatılara göre isimlendirilen on dokuz faziletten oluşmaktadır. Bu faziletlerde, Hz. Ali'nin örnek davranışları, yardımseverliği, cömertliği, savaşlardaki başarısı gibi kısımlar bulunmaktadır. Bunların dışında eserin geneline yerleştirilmiş olan asıl konulardan birisi de Hz. Ali'nin kerametleridir. Hz. Ali'nin anne karnındayken konuşması, bir ejderhayı mağlup etmesi, Câbir isimli bir sahabenin kızgın fırına girip Hz. Ali'nin duası sayesinde yanmaması, Hz. Ali'nin kendi tabutunu kendisinin götürmesi (Güfta, 2015: 202-203) gibi daha birçok keramet bahsine rastlanabilmektedir.

Fazîletnâme'de yer alan kerametlerden birisi de eserin sekizinci faziletini meydana getiren, *Fazîlet-nâme-i Heştüm Der Güzeşte-i Nusayr-i Tûsî* başlıklı anlatıdır.¹⁶ Anlatı, Nusayr-i Tûsî isimli bir sahabenin Hz. Ali'nin birtakım kerametlerini görmesi sonucunda Hz. Ali'yi Tanrı olarak vasıflandırmasını ve nihayetinde Nusayrîlik inancının bu vesileyle ortaya çıkmasını konu edinmiştir. Bu başlığın içeriği, ana hatlarıyla aşağıda yer almaktadır. İçerik, beyitlerin kısım kısım açıklanmasıyla ele alınacaktır:

Bu bölüm, bir önceki fazilette geçen İbn-i Sem'ân anlatısını¹⁷ hatırlatarak başlamaktadır. İbn-i Sem'ân'ın yoldan çıktığını, Nusayr-i Tûsî'nin de aynı şekilde Hz. Ali'ye "Allah" yakıştırması yaptığı için Hz. Ali tarafından boynunun vurulduğunu ve tekrar Hz. Ali'nin duasıyla dirildiğini belirten giriş beyitlerinden sonra anlatının ana metnine geçiş yapılmıştır:

Yine biz sözüümüzi idelüm yād
O resme kim tevārih kılmış üstād

Sekizinci fazîletden haber al
Nice tebdil olur gör şālih a' māl

İdelüm yine bir dürlü söz āğāz
Kerāmāt-ı 'Aliden yine bir rāz

Açalum kim işiden ala 'ibret
Yolında ehl-i dīnūñ ola ğayret

Yolından azdı çünkim ibn-i Sem'ân
İkinci maqtūli şerh idem āsān

Nuşayr-i Tûsî dirlerdi aña ad
Hudā diyüp 'Alīye oldı ol yad

¹⁶ Bu başlığın içeriğini oluşturan beyitlerin tamamı "Yusuf Tepeli (2002). *Derviş Muhammed Yemînî, Fazîlet-nâme (Giriş-İnceleme-Metin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları" adlı eserden alınmıştır (Tepeli, 2002: 326-339).

¹⁷*Fazîlet-nâme-i Heftüm Der Geşten-i Benân İbn-i Sem'ân* başlıklı yedinci fazilet, İbn-i Sem'ân isimli bir zatın, Hz. Ali'yi ilah olarak görmesi sonucunda Hz. Ali tarafından iki kez öldürülüp tekrar diriltilmesi ve sonrasında makamdan kovulmasını ele almaktadır. Olay, içerik olarak Nusayr-i Tûsî anlatısıyla benzerlik göstermektedir (Tepeli, 2002: 303-325).

Anuñ boynını urmuşıdı Haydar
Du'â kılmışıdı yine o server

Yine haq virmişidi aña cânı
Saña şerh ideyim niceydi anı

Bir gün Hz. Ali, yanında Kanber, 'Ammâr, Selmân, 'Amr ibn-i Ümeyye, Câbir, Müheyyeb ve Nusayr-i Tûsî ile birlikte sefere çıkar. Hz. Ali önderliğinde uzunca bir yolculuk yapılır. Yolları bir çöle düşer. Çöl çok sıcaktır. Sıcaklık ve susuzluk onları bitkin bırakmıştır. Çölde kumdan başka hiçbir şey yoktur. Nusayr, gönlünden endişe dolu düşünceler geçirdikten sonra Hz. Ali bu durumu anlar ve o mekânda konaklamak için dururlar. Nusayr, Hz. Ali'ye endişesini arz ettikten sonra Hz. Ali Nusayr'a, Allah'a dua etmesini, O'nun her yerde hazır olduğunu, kulların muradını elbet vereceğini söyler. Sonrasında herkes atından iner, Hz. Ali'nin yanında oturur. Hz. Ali, Nusayr'ı yanına çağırır ve aralarında geçen konuşmayla birlikte kerametler halkası, zincir oluşturmaya başlayacaktır:

Sefer kılmışdı bir gün şâh-ı merdân
Bileydi Kanber ü 'Ammâr u Selmân

Ki 'Amr ibn-i Ümeyye biri Câbir
Müheyyeb hem Nuşayr-i Tûsî âhır

Sekizinci 'Ali-yidi muhaqqak
Bular cümle sefer kılmışdı muṭlak

Oluban önlerince şâh revâne
Konuban göçdiler nice mekâna

Giderek yolları berre irişdi
Yürüyüp cümle cehdile dürüşdi

İle irişmedin gün kızdı gâyet
Şusuzluk komadı bunlarda tākāt

Ḳamusı 'acze vardı âhır-ı kâr
Ki kumdan gayrı hiç yoğdı deyyâr

Nuşayruñ geçdi gönünden bu esrâr
Şusuz kalduḡ bu ıssızlıkda nâçâr

'Ali yoldaşiken bize bu teşviş
İrişdi bilmezüz nice olur iş

Bu fikrile Nuşayr ol dem giderdi
Bu endişeyi gönlinde iderdi

Zamîrine Nuşayruñ irüben şâh

Hemân ol arada kondı ol āgâh

Şusuzluğın bularuñ çünki gördi
Hemân ol dem inüp anda oturdı

Nuşayr aydur eyâ şâh-ı vilâyet
Bu yir issüz şusuzluğdur be-ğâyet

Dağı ilerü gitmek yigirekdür
Varup bir şenlige irmek gerekdür

Nuşayra didi Haydar olğıl āgâh
Nerede isteseñ hâzırdur Allâh

Virür kılına her yirde murâdı
Hemân sen zıkr kıl rabbü'l-'ibâdı

Dime sen kim bu berdür hod ya yâbân
Üzerimüzde hâzırdur o rahmân

Çamusı indi atından serâser
Oturdılar şâha karşı berâber

Nuşayra şâh işâret kıldı ol dem
Ayağ üstine gel i ibn-i âdem

Hz. Ali, Nusayr'a ileride bir yerde su olduğunu, gönlünü ferah tutmasını söyleyip, oradan su getirmesini ister. Nusayr, hemen yola koyulur. İleride bir mağara görür ve içerisine girer. İçeride kimsenin eli değmediği büyük bir kuyu olduğunu fark eder. Kuyudaki su çok berrak ve temizdir. Nusayr, suyun üstünde cevherden yapılma tahtta oturmuş bir zat görür. Zatın elindeki tas, ağzına kadar su doludur. Nusayr, bu zatın kim olduğunu merak eder:

Yüri var şunda şu vardur getürgil
İçüben rāhat ol andan oturgıl

Hemân tırdı Nuşayr ilerü vardı
Belürdi bir mağâra bağıdı gördi

Segirdüp irdi gâruñ çapusına
Nağar şaldı içinüñ yapusına

Görür gâruñ içinde bir ulu çâh
Dağı kimse irürmemiş aña rāh

El irişmez şuyı beñzer zülâle
Nuşayr ol dem irişdi çün bu hâle

Görür şu üzre var bir taht-ı cevher
Oturmuş üstine bir mîr-i enver

Elinde maşraba var toptolu şu
Nuşayr aydur ilâhî kimimiş bu

Nusayr merak içindeyken o kişi elindeki tası Nusayr'a uzatır. Nusayr, o kişinin Hz. Ali olduğunu görür ve aklı karışır. "Ben gelirken Şâh dışarıdaydı. Buraya nasıl geldi?" diye düşünmeye başlar. Suyu içtikten sonra tası Hz. Ali'ye uzatır. Hz. Ali, tası tekrar doldurarak Nusayr'a verir. Nusayr, elindeki tasla diğerlerinin bulunduğu yere gelir. Hz. Ali'yi orada otururken görür ve hayretler içinde kalarak tası Selmân'a uzatır:

Nuşayra maşrabayı şundi ol er
Nazar kıldı Nuşayr gördi ki Haydar

'Alidür şu viren gendüye bildi
Biraz fikr eyledi 'aklı tağıldı

Didi ben taşra koyup şâhı geldüm
Ne hâldür bu ki yine bunda buldum

Nuşayr ol şuyı alup içdi gendi
Yine ol maşrabayı şâha virdi

Yine şâh taldurup Nuşayra virdi
Nuşayr aldı o şuyı taşra irdi

Gelüp yârenlerün kâtına irdi
'Aliye bakıcağ yerinde gördi

Koyup gitdügi yirde buldı şâhı
Ta'accüb eyleyüp didi ilâhi

Hele varup şuyı Selmâna virdi
Şükür eyledi Selmân şuyı gördi

Daha sonra tekrar su getirmek için mağaraya gider. "Bu suyu bana demin kim verdi, acaba benden önce Şâh buraya mı gelip oturuyor?" diye düşünürken mağarada yine Hz. Ali'yi görür. Nusayr'ın aklı iyice karışmıştır. Hz. Ali, tası doldurup Nusayr'a tekrar uzattıktan sonra Nusayr, konakladıkları yere geri gelir. Aynı şekilde Hz. Ali'nin orada olduğunu görür. Suyu bu sefer Kanber'e verir. Kendi kendine "Mağaraya Şâh'tan önce gideyim" diyerek mağaraya varır fakat Hz. Ali mağarada makamında oturmaktadır:

İçicek maşrabayı yine aldı
Nuşayr ol dem girü ol çâha geldi

O dem kim kapuya bakdı egildi
Şuyı kim vire diyü fikre daldı

Demin de Һazret-i şâh virmişidi
Meger benden öñürdi girmişidi

Bu dem muılağ ki taşra oturur şâh
Nice alam şuyı i ƙâdir Allâh

İderken işbu fikri bağdı ƙâha
Gözi ol dem tuş oldu yine şâha

Nuşayr irdi çü şâhuñ ileyine
Yine maşrabayı şundu eline

Yine tıldurdu şâh eline virdi
Nuşayr ol şuyı alup geldi irdi

Yine gördi turur şâhı yerinde
Nuşayruñ ƙalması ‘ağlı serinde

Hemâdem Ƙanbere şuyı içürdi
Velî ƙalbinde çok nesne geçürdi

Yine maşrabayı aldı yügürdi
Didi kim varayım şâhdan öñürdi

Gelicek yine gördi şâhı Һazır
Oturmuşdur şunuñ üstine nâzır

Yine maşrabayı tıldurdu Һaydar
O şudan kim şanasın âb-ı kevşer

Nuşayr’ın su taşıma ve sunma olayı yedi kez tekrarlanır. Her defada aklına bin türlü ihtimal gelen Nuşayr “Bu nasıl olur? Şâh, demin benim gönlümden geçenleri de bilmışti. Bir de bu ıssız çölde suyun kaynağını buldu... Bu kişi Tanrı olmalı...” diyerek sekizinci tekrarda suyu Hz. Ali’ye sunar. Orada bulunanların hepsinin susuzluğu ve yorgunluğu böylece giderilmiş olur ve tekrar yola koyulup Fırat’ın kıyısına gelirler:

Nuşayr o şuyı aldı yine geldi
Oturmuş Һaydarı yerinde buldı

Şuyı ‘Amruñ eline geldi virdi
Velîkin Һayretile fikre vardı

Didi ğâyet ‘acebdür işbu aĥvâl
Ne Һikmetdür ne ƙudretdür bu ne ĥâl

Ki gönlümden geçen aĥvâli bildi

Bu aşıl içinde şuyı buldı

Yine her kanda baksañ anda hâzır
Meger kim bu gişi tañrıdur âhır

Yedi kerre Nuşayr ol şuya vardı
'Aliyi bunda vü hem anda gördi

Sekizincide şuyı şâha şundı
Aluban şuyı Hâydar içdi gendi

Şusuz-ıdı çü yârenler şulandı
Kamunuñ kaygusu gitdi dölendi

Oradan gitdiler binüben ata
İkindi vakti irdiler Furâta

Suyu taşarcasına akan ve üzerinde geçit olup olmadığı bilinmeyen Fırat'ın yanına geldiklerinde Hz. Ali ve yanındakiler atlarından inerler. Hz. Ali, Nusayr'dan etrafı dolaşmasını, rastlayacağı kişilere geçidin nerede olduğunu sormasını ister. Nusayr, biraz dolaştıktan sonra geri gelir. Hz. Ali, kimseyi bulamadığını söyleyen Nusayr'a, Cimcime'den geçidi öğrenmesini ister. Nusayr, bu kişinin kim olduğunu, nerede yaşadığını sorar. Hz. Ali, Fırat'ın üstüne doğru seslenmesini, nihayetinde cevap alacağını söyler. Nusayr, Fırat kenarına giderek Cimcime'ye seslenir:

Furâtuñ şuyı taşgunıdı i yâr
Dağı kimse görünmez-idi deyyâr

Yoğıdı ol yörede bilgil ol dem
Furâtuñ geçidin şormağa âdem

Orada Düldülinden şâh indi
Yârenler dağı inüp cümle kondı

Nuşayra didi şâh seyr eyle bir dem
Geçid şormağa bulayduñ bir âdem

Nuşayr ol dem turuban kıldı seyrân
Geçen ahevâlden sermest ü hayrân

Biraz etrafı kim seyrân kıldı
Kimesne bulmadı vü yine geldi

Didi kim bulmadum bir kimse yâ şâh
Ki bu şunuñ geçidinden şoram râh

'Alî ol dem Nuşayra böyle didi

Ki varup Cimcimedden şor geçidi

Nuşayr aydur ‘aceb Cimcime kimdür
Obası kandadur kanda muķimdür

Didi şāh var Furāt üstine çağır
Cevābuñ viriserdür saña āhır

Nuşayr yar başına varup çağırdı
Adıla Cimcime diyüp kığırdı

Diyüp lebbeyk irişdi biñ biñ āvāz
Bilimedi ki kimdür iden āğāz

O anda bin bir yerden gelen bir ses duyar. Akli başından gitmiş şekilde geri dönüp durumu Hz. Ali’ye arz eder. Hz. Ali bu sefer Cimcime bin Kerkere diye seslenmesini ister. Nusayr, giderek bu isimle seslenir. Fırat üzerinden bu sefer kırk yerden, hangimizi çağırıyorsun, diye cevap gelir. Nusayr şaşkınlıkla geri dönüp durumu anlattıktan sonra Hz. Ali bu kez de Cimcime bin Kerkere bin Mermere diye seslenmesini ister:

Nuşayruñ ‘aklı ol dem zāyil oldı
Dönüben yine ol dem şāha geldi

Didi biñ yirden artuķ geldi āvāz
Yañıldum bilmedüm çok mı yāhūd az

Ben anuñ kankısından şorayım rāh
Mu‘ayyen eylegil bu sırrı yā şāh

Nuşayra didi şāh direm saña ben
Çığır Cimcime bin Kerkere di sen

Cevābuñ virür eger çağırasın
Bu şunuñ geçidin andan şorasın

Nuşayr işitdi şāhdan bu şadāyı
Furāt üzre gelüp kıldı nidayı

Ki yā Cimcime bin Kerkere diñle
Saña haber şorarvan işit añla

Bu vechile Nuşayr idicek āğāz
Hemān kırk yirden artuķ geldi āvāz

Didiler kañımuza çağırursın
Ki yar başına geldüñ bağırursın

Nuşayruñ oldu ‘aklı yine zâyil
Didi kimden şoram kim ola kâbil

Yine gelüp didi şâha ki n'idem
Cevâb kırk yirden artuğ geldi bu dem

Bilimedüm yolu kankıya şoram
Tağıldı cümle ‘aqlum toğru direm

Didi Hıydar Nuşayra gine varğıl
Bu vechile ki direm sen çağırğıl

Ki yâ Cimcime bin Kerkere digil
Dağı Kerkere bin Mermere digil

Cevâb vire şorasın aña sen râh
Geçevüz şuyı yol virürse Allâh

Nuşayr irdükde kıldı bu nidâyı
Cihâna tıldurup şavt u şadâyı

Kaçan Cimcime bin Kerkere didi
Dağı Kerkere bin Mermere didi

Nusayr gidip bu ismi seslendikten sonra nehirden bir ses duyar: “Ey velilerin sultanı, alemlerin canı, ne buyurursun?” sorusuna karşılık Nusayr, Hz. Ali’nin kendileriyle geldiğini, bu ismi Hz. Ali’nin öğrettiğini ve oraya geçidi sormaya geldiğini söyler. Cimcime’den şöyle bir cevap gelir: “Ey miskin! Senin aklın fikrin yok mu? O kişi (Hz. Ali), benim atamı da dedemi de bilir. Onun hiçbir şeye ihtiyacı var mı sanıyorsun? Hak beni Adem’den otuz bin yıl önce yarattı. Hiçbir peygamber dünyaya gelmemişti. Bizim şahid olduğumuz bir kavim vardı. O kavme Cân bin Cân¹⁸ derlerdi. Allah o kavmi ateşten yaratmıştı. Âdem yaratıldıktan sonra Allah, o kavmi ve dolayısıyla beni toprak eyledi. Bir üstat toprağımdan su küpü yaptı ve uzun yıllar kullandı. Daha sonra küp parçalandı ve bazı parçaları bu suya düştü. Şâh, beni burada gördü ve o anda kulağıma ansızın bir ses geldi. O günden sonra cismen düzelemedim ama burada tekrar hayat buldum. İşte, sana halimi anlattım. Şimdi imam kimmiş anladın mı? Onu adı Ali’dir. Yürü, git, Şâh’a başka bir gözle bak. Sakın şüphe duyup da hataya düşme...!”:

Bir âvâz irdi ol şudan tamâmet
Didi lebbeyk eyâ şâh-ı vilâyet

Ne buyurduñ eyâ sultân-ı ‘âlem
Ki sensin dü cihânda cân-ı ‘âlem

¹⁸ Burada adı geçen Cân bin Cân kavminin cin taifesi olduğu açıktır. Anlatıda ateşten yaratıldıkları bahsi de bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca İslâm tarihindeki kimi kaynaklarda Cân, cinlerin atası olarak geçmektedir (Kılavuz, 1993: 139).

Didi Nuşayr aña kim olgıl āgāh
Bile geldi bizümle hāzret-i şāh

Şu taşğundur geçidin bilmemişüz
Ne yerdendür yolını bulmamışuz

‘Alī öğretti uş aduñı bildüm
Saña şu geçidin şormağa geldüm

Haber virgil bize şorduk saña rāh
Nuşayra Cime aydur i gümrāh

Qanı ‘aqluñ qanı fikrūñ i miskīn
İşitgil saña didüğim haber çın

O gişi kim bilür benüm atamı
Atam atasını ya‘ni dedemi

Ola mı hergiz anuñ ihtiyācı
Geçid şormağa bizden i du‘acı

İşitgil sen benüm hālūmi evvel
Diyeyim muhtaşar degül muṭavvel

Otuz biñ yıl öñürdi beni ol haq
Bu ādemden beni haq itdi muṭlaq

Beni zāhir kılup virmişidi cān
Ki bir kavme beni kılmuşdı sultān

Ki gelmemişidi dünyāya Ādem
Ne hod Mūsā vü ne ‘İsā bil ol dem

Ki biz şahidük ol kavme mü‘ebbed
Tamām kırk ataya dek cedd ber-cedd

Pes ol kavme dinürdi Cān bin Cān
Ki oddan haq idüpdi anı sübhān

Olup devrānımız devrilen āhır
Gidicek biz bu Ādem oldı zāhir

Hālife oldı çün eşyaya muṭlaq
Ki haq eyledi topraqdan anı haq

Benüm cismüm bu toprağa qarışdı
Kaçan kim Ādemüñ devri irişdi

Ne oldu toprağumuñ diñle hâli
Bir üstâd eyledi bir hum-ı ‘âlî

Şu koyup nice yıl kullandı âdem
Yine bir dürlü revnağ tutdı ‘âlem

Şikest irdi tağıldı yine cismüm
Küp olmuşdı ‘âlem içre ismüm

Baňa çün devrilen bu hâl irişdi
Ki bir kaç pârem işbu şuya düşdi

Nazar kıldı çün işbu dem baňa şâh
Kulağuma bir âvâz irdi nâgâh

Görürken buncadan berü memâtı
Tenüm düzülmeden buldum hayâtı

Bu dem hâlüm saña didüm tamâmu
Eger bildüñise kimdür imâmu

Kim anuñ adı ismile ‘Alidür
Haquñ sevdüğü kuldur hem velidür

Yüri var şâha ayruğ gözilen bağ
Şağın eksik bağup olmayasın ‘âk

Ki tâ hağdan irişmeye ‘azābuñ
Şorulmadın sin içinde hisābuñ

Nusayr, bu sözleri işittikten sonra figan ederek ağlamaya başlar. O anda gönlünde İbn-i Sem’ân’ın durumu belirir. Akli fikri dağılır, kendinden geçerek Hz. Ali’nin yanına gider. Hz. Ali’ye karşı şu sözleri zikreder: “Ey Güneş’i ve Ay’ı yaratan! Sen gökyüzündeki yıldızları, gezegenleri yürütensin, geceyi gündüzü çevirensin. İki cihanı var edensin. Bütün eşya senin emrindedir. Sen her şeyi yoktan var edensin...”:

Nuşayr işidicegez işbu sözi
Fiğân eyledi kan yaş tıldı gözi

Didi kim varıdı zannumda evvel
Bu kerre uşta oldı müşkilüm hâl

İrişüp göñline aḥvâl-i Sem’ân
Tağıdup ‘aqlını fikrini yeksân

Dimāğını fesāda virdi yekser
Yitürüp ‘aqlını vecd oldı ol er

Ḥuzūrına Nuşayr irince şāhuñ
Didi i ḥālīķı şemsile māhuñ

Ki sensin düni gündüzi düriden
Semavāt üzre seyyāre yüriden

Ki sensin ḥālīķı iki cihānuñ
Tamāmet aşikārānuñ nihānuñ

Emīn-i hemdem-i ḥātem çü sensin
Ḥudā-yı ‘ālem ü ādem çü sensin

Senüñ ḥüķmüñdedür sercümle bu şey’
Tamāmet sensin eşyāyı iden hay

Nusayr, sözlerini tamamlamadan Hz. Ali “Kafir!” diye hiddetlenir ve kılıcıyla Nusayr’ın başını gövdesinden ayırır. Bu durumu gören Kanber, ‘Ammâr ve Selmân üzümlere onun mutlaka pişman olacağını, tövbe edeceğini söylerler ve Hz. Ali’den dua etmesini isterler. Hz. Ali bunun üzerine Allah’a yalvarır, Nusayr’a can vermesini ister. O anda Nusayr dirilir ve ayağa kalkar:

Nuşayruñ sözi olmadın tamāmet
Ġazab kıldı aña şāh-ı vilāyet

Keferte deyüben ḥaykırdı çaldı
Kılıcılan Nuşayrı iki bölüdi

Yuvalanurdu başı söyleridi
Bilüñ kim ‘Alidür tañrı diridi

Nuşayrı katl idicek şāh-ı merdān
Göricek Kanber ü ‘Ammār u Selmān

Didiler yā imām bunca zamāndur
Ezelden ḥod Nuşayr ehl-i imāndur

Ġarīblıķda bizüm yoldaşımızdur
Nażar kıl eskiden ķardaşımızdur

Du ‘ā kıl kim yine cānın vire ḥaķ
Naşīḥat virseñüz tutardı muṭlaķ

Ola kim ide istiġfār işine
Peşimān ola evvel cünbüşine

Göricek rikķatin aşḥāblaruñ şāh
Du ‘ā kılup didi i ķādir Allāh

Ki sensin yaradan cümle cihânı
Nuşayra yine ihsân eyle cânı

Du'âsın haq kabûl itdi 'Alinûn
Vaşiy-i Aḥmedûn gerçek velinûn

Bi-emr-i zü'l-celâl ü 'izz-i yezdân
Nuşayruñ cismine irdi yine cân

“Yâ Ali! Senin ilah olduğunu kabul ediyorum ve tasdikliyorum. Sen hem öldüren hem diriltensin. Bu ölmüş bedene sen can verdin...” Nusayr'ın bu sözlerinden sonra Hz. Ali, Nusayr'a nasihat eder, dediklerinin yanlış olduğunu, böyle devam ettiği sürece cehennem ateşinden kurtulamayacağını söyler. Fakat Nusayr, sözünden dönmez. Aynı şekilde görüşlerini söylemeye devam eder. Hz. Ali, Nusayr'ın bu konuşmasına yine çok sinirlenir ve Nusayr'ın başını tekrar vurur. Orada bulunan ashâblar hayretler içinde kalır. Nusayr'ın, zamanında Hz. Ali'ye çok hizmet ettiği, küçük büyük demeden herkese hürmet ettiği hatırlanır ve Hz. Ali, Allah'a bir kez daha dua ederek Nusayr'ın dirilmesini sağlar:

Dirildi vü ayağ üstüne tırdı
Cemâl-i Murtaẓâyı çünkü gördi

Didi ikrâr kıldum yâ 'Alî ben
Yaradan cümle bu eşyâyı ki sen

Daḥı hem öldüren sen dirgüren sen
Bu ölmüş cismüme cân irgüren sen

Vücüd senden bulupdur cümle eşya
Seni haq bilmeyen haqdandır a'mâ

Nuşayra didi ol dem ḥazret-i şâh
Ki ben 'abd-i faḳirem rabbüm Allâh

Bu küfri terk idüp gelgil imâna
Yaḥûd virürsin İslâmuñ ziyana

Rücü' eyle bu sözüñden hâzer kıl
Ki ḳalduñ dînsiz imânsız yaḳîn bil

Eger bu küfri sen terk itmeyesin
İmânıla cihândan gitmeyesin

Cehennemde yanar cânıla cismüñ
Daḥı kâfir ḳalır dünyâda ismüñ

Nuşayr aydur eyâ şâh-ı vilâyet

Ki senden görmişem bunca ‘alāmet
 Bu kudretler ki senden oldu zāhir
 Gümānum kalmamışdur benüm āhır

Bu gözilen hudāyı görmüşiken
 Dağı ölmüşiken dirilmişiken

Nice kim hışm idüben öldürürsin
 Yine luţfuñ iricek dirgürürsin

Dil ü cāndan saña itmişem ikrār
 Kaçan olur ki dönüp kılam inkār

Bu kez taḥkik mandum kim hudāsın
 Ki sen ḥalk eyledüñ şāhın gedasın

Kaçan olur ki inkār eyleyem ben
 Ne yirde baķarısam andasın sen

Nuşayr irgüricek sözin tamāma
 Ğazab irdi hemān sâ‘at imāma

Nuşayruñ yine urdı boynını şāh
 Ne kudretdür ne kuvvetdür ol āgāh

Nuşayruñ yire düşdi başı cismi
 Memāt irdi vü bozuldı tılısmı

Olan aşḥāblar ḥayretde kaldı
 Nuşayra yine Ḥaydar raḥm kıldı

İnen çok ḥizmet itmişdi ‘Aliye
 Du‘ası müstecāb gerçek veliye

Nuşayruñ aındı şāh ḥizmetlerini
 Uluya giçkiye ‘izzetlerini

Du‘ā kıldı Nuşayr-içün yine şāh
 Nuşayra girü cānın virdi Allāh

Hiz. Ali, Nusayr’a ne kadar nasihat etse de Nusayr, sözünden asla dönmez. Elinden bir şey gelmeyen Hiz. Ali, Allah’a yalvararak çıkar bir yol ister. O sırada bir ses işitir, kalbine ilham vasıl olur: “Sen onu öldürme. Zamanı gelince, biz ona cezasını veririz.” Bunun üzerine Hiz. Ali, Nusayr’a destur vererek huzurundan kovar:

Nuşayr ol dem yerinden tūru geldi

‘Alînüñ ayağına secde kıldı

Didi bilüñ yârenler eyleñ ikrâr
Hudâ diñüz ‘Aliye itmen inkâr

Nuşayra çok naşîhat eyledi şâh
İşitmedi sözün şâhuñ o gümrah

Didi şâh bu sözi terk eyle senden
Ki yoğsa dūr iderven seni benden

Baña tañrı dime kim bendeyem ben
Bu lafzıla imânsuz kalduñ uş sen

Nuşayr aydur bugün ben hağğa irdüm
Ne yire bağdumisa seni gördüm

Kaçan ola ki ben dönem yolumdan
Ne pervâdur baña yâhūd ölümnden

Eger ölem dirilem sen bilürsin
Ger öldürüp eger diri kılırsın

Nuşayr işbu sözi diyince şâha
Münâcât eyledi Haydar ilâha

Didi bu câhile yâ rab n'idem ben
İlâhî emr kııl anı idem ben

İki kez boynın urdum itmez inşâf
Mezellelden kılup âyinesi şâf

Ben öldürdükçe sen eyledüñ ihsân
‘Inâyet eyleyüp virdüñ yine cân

Beter kıldı bu er küfrini te'kid
Saña inkâr idüben oldı taqlid

İlâhî gizlü sırlar saña ‘ayân
Bu gişi olmadı mü' min müsülmân

Niyâzını tamâm idince Haydar
Nidâ işitdi gâybden o server
İrüp qalbine ilhâm-ı ilâhî
Didi hâline ço ol pür-günâhı

Sen öldürme anı irince va' de

Biz aña virürüz zecrini ba‘de

İrincek va‘desi bula cezāsın
Mu‘ayyendür bulur her şey’ sezāsın

‘Alīye haqquñ ilhāmı ki irdi
Nuşayrı redd idüp destür virdi

Nuşayrı şāh o dem kovdı katından
Ba‘id olduqda şāhuñ şoĥbetinden

Nusayr, gidip dâhil olduğu kavme kendi görüşlerini benimseterek bir mezhep meydana getirir. Kavimdekiler için artık Hz. Ali Tanrı’dır. Daha sonra bu kavim başka bir diyara gider, mescit inşa eder. Nihayetinde de bu topluluk, artık Nusayriler olarak anılmaya başlanmıştır.

Bu kısımdan sonra anlatı, birkaç nasihat beytiyle sona erer:

Varuban kavminüñ içine girdi
Aña uyanları sercümle dirdi

Olan kavmini koydı mezhebine
Velī taşdıķ iderlerdi bu dīne

Ne deñlü varısa a‘māl-i şālīĥ
Daĥı erkān-ı dīn içre meşālīĥ

Daĥı ĥacc u zekāt u şavm u tã‘at
İderlerdi her āyini tamāmet

Velikin şāha tañrı dirleridi
Anı vird idüben söylerleridi

Göçüben gitdiler ayruķ diyāra
Yapup mescid ü düzdiler menāre

Ķarār eylediler ayruķ mekānda
Nuşayra kavmi uyup ol zamānda

Bunu böyle beyān itmişdür üstād
Ki anlara Nuşayriler dinür ad

İ söz ehli çün itdük bu beyānı
Ki üstād naķlidür bunuñ ‘ayānı

Gelür ĥayrılara lāzım ki añla
Su‘āl itse bu söz üstine cümle

‘Alî ĥod ‘âlim-i rabbanî-yidi
Vilâyet hem kerâmet kânı-yıdı

Bilürdi olmuşı vü olacağı
Aña hep ma‘lûm-ıdı n'olacağı

Daĥı yirde vü gökde her ne kim var
‘Ayânıdı aña her dürlü esrâr

Nuşayra bunca gösterdi kerâmet
Getürmedi Nuşayr ol sırta tākāt

Ki küfre mürtekeb eyledi anı
Ĥudâ didi ‘Aliye bozdı dîni

Anuñ miqdârı deñli çün kerâmet
Yiterdi aña göstermek vilâyet

Ki ol azuban olmayaydı kâfir
Sebeb hem olmazıdı aña âĥır

Su’âlün bu-durur aña cevâbı
İki ‘âlemde bulasın şevâbı

Sonuç

Nusayrîlik ile Alevîlik-Bektaşîlik inanışları arasında bazı ortak noktaların olmasının yanında söz konusu inanışların birçok konuda görüş ayrılığına düşmesi de kaçınılmaz bir gerçektir. Bunların başında da “Hz. Ali’ye Tanrı yakıştırması” gelmektedir. Bu görüş, Alevî-Bektaşî sahasında kabul edilemeyecek derecede tehlikeli bir yaklaşımdır. Sahaya ait edebi eserler incelendiğinde de zaten böyle bir yaklaşımın Viranî dışında hiçbir şair tarafından kullanılmadığı da açıkça görülmektedir. Bunun yanında Şâhî’nin şiirinde geçen Nusayrî lafzı da şiirin tamamı incelendiğinde şairin bu görüşü destekleyen biri olmadığını somut olarak göstermektedir. Son başlıkta ele alınan Nusayr-ı Tûsî anlatısı ile yine bu başlıkta açıklama ihtiyacı duyulan İbn-i Sem’ân anlatısında, Hz. Ali’ye ilah yakıştırması, bu iki zatın bizzat Hz. Ali tarafından şiddetle cezalandırılması ve nihayetinde ikisinin de huzurdan kovulmasıyla sonuçlanmıştır. Buradan hareketle şu çıkarımda bulunmak mümkündür: Bu anlatının, çeşitli kaynaklara göre doğru olup olmadığı tartışılabilir. Anlatı, yalnızca Hz. Ali’nin kerametlerini gösterecek nitelikte tasarlanmış bir anlatıdan ibaret de olabilir. Ancak sonunda verilen mesaj, Nusayrîlik anlayışının Hz. Ali tarafından, Alevî-Bektaşî toplumunca ve hatta dini anlamda kabul edilemez olduğudur. Dolayısıyla, Nusayrîlerle Alevî-Bektaşî topluluğu arasındaki sınırı çizerken titiz davranılması şarttır. Buradan hareketle bu çalışmanın, bazı toplumların Alevî-Bektaşî sahasına yönelttikleri Nusayrîlik yakıştırmaları sorununu ortadan kaldıracak nitelikte tespitler ve değerlendirmeler barındırmasına binaen yol gösterici olması umulmaktadır.

Kaynaklar

Dede Korkut

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 9 Sayı 22 Ağustos 2020 s. 210-232

- Akgül, L. (2014). *Pir Sultan Abdal Sözlüğü*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Avcı, A. H. (2016). *Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal ve Bütün Deyişleri*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Ayan, H. (2014). *Nesîmî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cavanşir B., & Necef, E. N. (2006). *Şah İsmail Hatâ'î Külliyyatı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ebû Zehra, M. (2018). *Mezhepler Tarihi*. (Çev. Sıbğatullah Kaya). İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Ergun, S. N. (2017). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. Haz. A. Âsûde Soysal Doğan. Ankara: Çolpan Kitap.
- Ersan, M. Ö. (2018). *7 Ulu Ozanlar*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1973). *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Alevî-Bektâşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güfta, H. (2015). *Derviş Muhammed Yemînî'nin Fazîletnâme Adlı Eserinde Hz. Ali Sevgisi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/38, 198-207.
- Gümüşoğlu, D. (2013). *Harâbî Dîvânı: Yaşamı ve Tüm Şiirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Kılavuz, A. S. (1993). CÂN. TDV İslâm Ansiklopedisi. (c. 7, ss. 139-140). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, F., & Bülbül, T. (2011). *Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kırman, A. (2004). *Yemînî'nin Fazîletnâmesi Şekil ve Muhteva Tahlili*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kırman, A. (2013). YEMİNÎ. TDV İslâm Ansiklopedisi. (c. 43, ss. 420-421). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koca, T. (1990). *Bektaşî-Alevî Şairleri ve Nefesleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- Noyan, B. (1999). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Özmen, İ. (1995). *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi, c.2*. Ankara: Saypa Yayınları.
- Öztelli, C. (1985). *Bektaşî Gülleri*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Şahin, Ş. H. (2013). *Yemînî Fazîlet-nâme (İmam Ali'nin Erdemleri)*. Ankara: Sarıyıldız Matbaacılık.
- Şenyurt, G. (2019). *Yemînî'nin Fazîletnâmesi'nin On Dokuzuncu Fazîleti Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyurt, G. (2020). *Fazîletnâme Işığında Yemînî*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Şenyurt, G. (2020). *Derviş Muhammed Yemînî'nin Fazîletnâmesi'nde On İki İmam'ın Yeri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13/71, 94-106.
- Temizkan, M. (2010). *Alevî-Bektaşî Edebiyatında Nusayrîlik*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 0/54, 243-252.
- Tepeli, Y. (2002). *Derviş Muhammed Yemînî Fazîlet-Nâme: Giriş-İnceleme-Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tevfik, M. (1327). *Manastır Vilâyeti Tarihçesi*. Manastır: Beynelmîlel Ticaret Matbaası.
- Türk, H. (2013). *Anadolu'nun Gizli İnanç Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Türk, H. (2018). *Nusayrîliğin Tarihi Kökeni ve Gelişmesi*. Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi, 0/17, 51-73.

- Üzüm, İ. (2007). NUSAYRÎLİK. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. 53, ss. 270-274). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Vaktidolu, A. A. (1998). *Vîrânî Divanı ve Risalesi (Buyruğu)*. İstanbul: Can Yayınları.

